

ББК 75.578

УДК 796.332

Роман Дмитрів

ЄВРОЧЕМПІОНАТИ З ФУТБОЛУ: ІСТОРИЧНИЙ НАРИС

У статті висвітлено ключові моменти фінальних турнірів європейської континентальної першості. Здійснена динаміка результатів українських футболістів у складі збірної СРСР, а також аналіз виступів збірної України на чемпіонатах Європи.

Ключові слова: чемпіонат Європи, УЄФА, українські футболісти, збірна СРСР, збірна України.

Наиболее ключевым моментом данной статьи является освещение финальных турниров европейского континентального первенства. Она также включает динамику результатов украинских футболистов в составе сборной СССР и сборной Украины на чемпионатах (Кубка) Европы.

Ключевые слова: чемпионат Европы, УЕФА, украинские футболисты, сборная СССР, сборная Украины.

The article highlights the most key points of EURO-dimensional continental championship. Analyzed the performance of Ukrainian foot-sorrow in the USSR national teams, as well as performances of Ukrainian national team at the European Championships.

Key words: European Championships, UEFA, Ukrainian footballers, team USSR, national team of Ukraine.

Постановка проблеми та аналіз результатів останніх досліджень. Чемпіонат Європи – найпрестижніше змагання для національних збірних європейських країн. Ідея проведення чемпіонату Європи належить французькому футбольному функціонеру, багаторічному члену виконкому ФІФА Анрі Делоне (генеральний секретар Федерації футболу Франції в 1908–1955 рр.), який у 1927 році на конгресі ФІФА висунув проект чемпіонату Європи для збірних команд. Однак у той час здійснити цю ідею не вдалося. Врешті-решт у 1958 році стартував і в 1960 р. завершився дебютний Кубок Європи; всього подібних турнірів відбулося чотирнадцять [3; 4; 5].

Чималих успіхів на Євро досягли українські футболісти, виступаючи в складі збірної СРСР. У новітній історії збірна України була учасником п'яти турнірів Євро, дебют припав на 1994 рік – відбірковий цикл до Євро-1996 [1; 2; 5]. Історичним слід вважати 2007 рік, адже Україна (спільно з Польщею) виборола право бути господарем, а національна збірна відповідно й учасником фінального турніру 2012 року чемпіонату Європи.

Мета роботи – розкрити історичну сутність європейських футбольних турнірів і досягнення українських спортсменів на єврочемпіонатах.

Методи досліджень. Для реалізації поставленої мети здійснювались вивчення та аналіз науково-методичної літератури, відеозапис, аналіз протоколів міжнародних змагань, описові методи математичної статистики.

Результати досліджень. Ще до Другої світової війни почав розігруватися Кубок Центральної Європи – турнір, який умовно можна вважати попередником чемпіонату Європи, адже в ньому змагалися найкращі команди того часу. Всього було проведено 6 розіграшів, переможцями яких були 4 збірні: 2 рази – Італія (1927/30, 1933/35), по 1 – Австрія (1931/32), Угорщина (1948/53), Чехословаччина (1955/60), не завершено чемпіонат (1936/38).

На початку 50-х рр. італієць Отторіно Барассі (президент Італійської федерації футболу) та Жозе Краай (генеральний секретар Бельгійського Королівського футбольного союзу) підтримали ідею А.Делоне. Однак домовленості про проведення Кубка Європи візразу знайти не вдалося, хоча спроби були кожного року: на Конгресах і Виконкоммах УЄФА в Копенгагені (1954 р.), Відні (1955 р.), Лісабоні (1956 р.), Кельні

(1957 р.). Врешті-решт 28 червня 1957 р. на Конгресі УЄФА в Копенгагені з 27 учасників за проведення Кубка Європи проголосувало 15, а остаточне рішення було прийнято 4 червня 1958 р. Через два дні на конгресі УЄФА в Стокгольмі було затверджено УЄФА і погоджено ФІФА положення про проведення Кубка націй для збірних команд європейських країн, а також пройшло жеребкування першого раунду змагань.

У дебютному розіграші взяло участь 17 збірних. Турнір, який стартував ще у вересні 1958 р., проходив за олімпійською системою. Фінальний турнір за участю чотирьох кращих команд відбувся в липні 1960 р. у Франції. Першим чемпіоном Європи стала збірна СРСР, яка здолала: у кваліфікації – Угорщину (1:0 і 3:1) та Іспанію (+:-), у фінальному турнірі – Чехословаччину (3:0) та Югославію (2:1); у грі за третє місце ЧСРР здолала Францію (2:0). У 1964 р. радянські футболісти ледь не повторили свій успіх, поступившись у фіналі господарям – збірній Іспанії (1:2).

У 1965 р. за рішенням УЄФА Кубок Європи було трансформовано в Чемпіонат Європи. Загалом з 1958 і до сьогодні проведено 14 розіграшів: два – Кубка Європи (1960, 1964) і дванадцять – Чемпіонатів Європи (1968–2012).

Господарями фінальних турнірів були 14 країн, з яких Італія, Франція і Бельгія – по 2 рази. У 2012 р. змагання вперше відбулися в Східній Європі, а саме в Польщі та Україні. Це втретє, коли фінальну частину Євро приймали дві країни (раніше – 2000 і 2008 рр.). Періодичність змагань – один раз в чотири роки. Розпочинається турнір (відбірковий цикл) у рік чергового чемпіонату світу і закінчується за два роки до наступного світового форуму.

Спочатку у фінальному турнірі приймали участь 4 національні збірні (п'ять чемпіонатів), з 1980 р. по 1992 р. (чотири розіграші) – 8, з 1996 по 2012 рр. (п'ять розіграшів) – 16 команд-учасників. Тобто якщо в 60–70-ті роки для того, щоб стати чемпіоном Європи було достатньо виграти два матчі, то сьогодні – 6 (три – на стадії групового турніру і три – плей-оф). Крім того, у фінальній частині 2016 р., яка відбудеться у Франції, візьмуть участь вже 24 команди. Влітку 2014 р. на засіданні Виконкому УЄФА буде оголошено господаря Євро-2020; претенденти: Туреччина, Азербайджан / Грузія (спільна заявка), Шотландія / Ірландія / Уельс (спільні заявки).

Таблиця 1

Призери Чемпіонатів Європи / Кубка Європи (1960–2012: 14 розіграшів)

Рік	Господар Євро	Фінал	Матч за 3-є місце
1960	Франція	СРСР – Югославія – 2:1 д.ч.	ЧСРР – Франція – 2:0
1964	Іспанія	Іспанія – СРСР – 2:1	Угорщина – Данія – 3:1 д.ч.
1968	Італія	Італія – Югославія – 1:1, 2:0 *	Англія – СРСР – 2:0
1972	Бельгія	ФРН – СРСР – 3:0	Бельгія – Угорщина – 2:1
1976	Югославія	ЧСРР – ФРН – 2:2, п. 5:3	Голландія – Югославія – 3:2 д.ч.
1980	Італія	ФРН – Бельгія – 2:1	ЧСРР – Італія – 1:1, пен. 9:8
1984	Франція	Франція – Іспанія – 2:0	Португалія і Данія **
1988	ФРН	Голландія – СРСР – 2:0	ФРН і Італія
1992	Швеція	Данія – Німеччина – 2:0	Голландія і Швеція
1996	Англія	Німеччина – Чехія – 2:1 д.ч.	Англія і Франція
2000	Голландія / Бельгія	Франція – Італія – 2:1 д.ч.	Португалія і Голландія
2004	Португалія	Греція – Португалія – 1:0	Чехія і Голландія
2008	Швейцарія / Австрія	Іспанія – Німеччина – 1:0	Росія і Туреччина
2012	Польща / Україна	Іспанія – Італія – 4:0	Португалія і Німеччина

Примітки: * – у 1968 р. за звання чемпіона Європи було проведено додатковий матч;

** – з 1984 року матчі за 3-є місце не проводяться (вказано півфіналістів).

Чемпіонами Європи були дев'ять національних збірних команд (володарі Кубка Анрі Делоне): по 3 рази – Німеччина / ФРН (1972, 1980, 1996) й Іспанія (1964, 2008, 2012), 2 – Франція (1984, 2000), по 1 – СРСР (1960), Італія (1968), Чехословаччина (1976), Голландія (1988), Данія (1992), Греція (2004). До фіналу виходили 13 команд: найчастіше Німеччина / ФРН – 6 разів, СРСР та Іспанія – по 4. Чотири збірні зупинилися за крок до трофею, поступившись у фіналі (Югославія – двічі, Бельгія, Чехія, Португалія). До квартету найкращих потрапляли 18 збірних. Найбільше поспіль виходів до квартету найкращих у збірної СРСР – чотири (з 1960 по 1972 рр.). Проте до фіналу – тричі поспіль – виходила тільки збірна ФРН (1972, 1976, 1980).

Тричі чемпіонат Європи вигравали господарі турніру (у 1964, 1968 і 1984 рр.). У 2004 році португальці посіли друге місце. Всього в 12-ти випадках з 17-ти – потрапляли до квартету кращих і тільки п'ять разів господарі Євро з групи вийти не змогли (у 2000 р. – Бельгія, 2008 р. – Швейцарія й Австрія, 2012 р. – Польща й Україна).

Характерно, що майже п'ятдесят років жодній збірній не вдавалося захистити титул чемпіона Європи. Вперше це вдалося Іспанії, яка підкорила Євро-2008 і Євро-2012. За цей період (у двох фінальних турнірах) іспанці зіграли 12 матчів, дев'ять з яких виграли і три звели внічию, співвідношення голів – 24:4; заслуговує уваги те, що в матчах плей-оф (6 ігор) команда не пропустила жодного м'яча (голкіпер – Ікер Касільяс). Крім того, збірна Іспанії – чемпіон світу 2010 р. та бронзовий призер Кубка Конфедерацій 2009 р. До слова, збірна ФРН була першою збірною, яка виграла Євро (1972), а згодом і чемпіонат світу (1974); Франція ж навпаки стала першою командою, яка виграла чемпіонат Європи (2000) відразу після чемпіонату світу (1998). Окрім іспанців, ще двом діючим чемпіонам Європи вдалося вийти у фінал, який проте був програний: СРСР (1964), ФРН (1976); іншим двом – у півфінал: ЧСР (1980), Голландія (1992). Чотири рази – “кращим” з групи вийти не вдалося та тричі діючі чемпіони взагалі до фінального турніру не потрапляли (не пройшли відбір): Іспанія – в 1968 р. поступилася Англії, Італія – в 1972 р. Бельгії, Франція – в 1988 р. СРСР. Має місце цікавий факт на Євро-1992. Тоді Югославію (через політичні причини) було знято з розіграшу; її замінила Данія, яка в підсумку стала чемпіоном континенту, вигравши за весь турнір всього два матчі (з п'яти зіграних).

Щодо постатей фінальних турнірів Євро можна виокремити таких:

Кращими гравцями Євро були визнані: 1996 – Маттіас Заммер (Німеччина), 2000 – Зінедін Зідан (Франція), 2004 – Теодорос Загоракіс (Греція), 2008 – Хаві Ернандес Креус (Іспанія), 2012 – Андрес Іньеста Лухан (Іспанія).

Райнер Бонхоф (ФРН) – єдиний гравець з трьома медалями і до 2012 р. Єдиний 2-разовий чемпіон Європи (1972 – золото, 1976 – срібло, 1980 – золото), який, проте, не зіграв жодної хвилини у виграних фіналах. Тепер до нього приєдналися 12 іспанців: Ікер Касільяс, Серхіо Рамос, Хаві Ернандес, Андрес Іньеста, Сеск Фабрегас, Давід Сільва, Фернандо Торрес, Хаві Алонсо, Санті Касорла, Альваро Арбелоа, Рауль Альбіоль і Хосе Мануель Рейна (останні двоє у фінальних матчах 2008 і 2012 рр. участі не брали).

У двох фіналах (додатковий матч 1968 р. не враховано) брав участь 21 футболіст: СРСР (3) – Валентин Іванов, Віктор Понедельник і Лев Яшин (1960 – золото, 1964 – срібло); ФРН / Німеччина (10) – Франц Беккенбауер, Херберт Віммер, Зепп Майер, Улі Хенесс, Ханс-Георг Шварценбек (1972 – золото, 1976 – срібло), Бернард Дітц (1976 – срібло, 1980 – золото), Маттіас Заммер, Юрген Клінсман, Томас Хельмер, Томас Хесслер (1992 – срібло, 1996 – золото); Іспанія (8) – Ікер Касільяс, Серхіо Рамос, Хаві Ернандес, Андрес Іньеста, Сеск Фабрегас, Давід Сільва, Фернандо Торрес, Хаві Алонсо (2008 – золото, 2012 – золото).

Форвард збірної Іспанії Фернандо Торрес – єдиний гравець, який забивав голи у двох фіналах (2008 і 2012).

Рекордсменами за кількістю зіграних матчів на Євро є голландський голкіпер Ван дер Сар (1996–4, 2000–4, 2004–5, 2008–3) та французький захисник Ліліан Тюрам (1996–5, 2000–5, 2004–4, 2008–2) – по 16; по 14 ігор зіграли Зінедін Зідан (Франція), Луїш Фігу, Нуну Гомеш і Кріштіану Роналду (всі – Португалія), Карел Поборскі (Чехія), Філіп Лам (Німеччина), Ікер Касільяс (Іспанія).

Кращим бомбардиром за всю історію Євро є легендарний француз Мішель Платіні – 9 голів (1984). В англійця Алана Ширера – 7 забитих м'ячів (1996–5, 2000–2); по 6 – Тьеррі Анрі (Франція), Патрік Клюйверт і Руд Ван Ністельрой (обидва – Голландія), Нуну Гомеш і Кріштіану Роналду (обидва – Португалія), Златан Ібрагімовіч (Швеція).

Мішель Платіні є рекордсменом за кількістю забитих м'ячів в одному розіграші – 9 (1984); по 5 разів відзначилися Марко Ван Бастен (Голландія) – 1988, Алан Ширер (Англія) – 1996, Патрік Клюйверт (Голландія) і Саво Мілошевіч (Югославія) – 2000, Мілан Барош (Чехія) – 2004.

Всього у фінальних турнірах Євро забито 579 голів у 234 матчах. Авторами ювілейних голів є: 1-го – югослав Мілан Галіч (на 11 хв півфінального поединку Євро-1960: Югославія – Франція – 5:4), 100-го – француз Ален Жиресс (у матчі групового турніру Євро-1984: Франція – Бельгія – 5:0), 500-го – іспанець Хаві Ернандес (у півфіналі Євро-2008: Іспанія – Росія – 3:0).

Чотири гравці увійшли в історію, як автори “Золотого” і “Срібного” голів: німець Олівер Бірхофф – фінал Євро-1996 (Німеччина – Чехія – 2:1), французи Зінедін Зідан – півфінал Євро-2000 (Франція – Португалія – 2:1) і Давід Трезеге – фінал Євро-2000 (Франція – Італія – 2:1). Єдиним автором “Срібного” голу є Троянос Деллас – півфінал Євро-2004 (Греція – Чехія – 1:0).

Учасниками п'яти фінальних турнірів не був жоден гравець. У чотирьох розіграшах брали участь восьмеро футболістів: німець Лотар Маттеус (1980, 1984, 1988, 2000 – з перервою у 20 років), датчанин Петер Шмайхель (1988–2000), голландці Арон Вінтер (1988–2000) та Едвін Ван Дер Сар (1996–2008), француз Ліліан Тюрам (1996–2008), італієць Алессандро Дель П'єро (1996–2008), швед Олаф Мельберг (2000–2012), іспанець Ікер Касільяс (2000–2012).

Тренери – чемпіони Європи: 1960 – Гавриїл Качалін (СРСР), 1964 – Хосе Вільялонга Льоренте (Іспанія), 1968 – Ферруччо Валькареджі (Італія), 1972 – Хельмут Шен (ФРН), 1976 – Вацлав Єжек (ЧССР), 1980 – Юпп Дерваль (ФРН), 1984 – Мішель Ідальго (Франція), 1988 – Рінус Міхелс (Голландія), 1992 – Ріхард Меллер-Нільсен (Данія), 1996 – Берті Фогтс (Німеччина), 2000 – Роже Лемерр (Франція), 2004 – Отто Рехагель (Німеччина), 2008 – Луїс Арагонес (Іспанія), 2012 – Вісенте Дель Боске (Іспанія). Жоден тренер не вигравав чемпіонат Європи більше одного разу, і тільки одному фахівцю вдалося виграти Євро з нерідною для себе країною – у 2004 р. це вдалося німцю Отто Рехагелю (на чолі збірної Греції).

Француз Роже Лемерр являється єдиним тренером, який окрім чемпіонату Європи перемагав на іншому континенті – Кубку Африканських націй (2004 р. – зі збірною Тунісу).

До 2012 р. німець Хельмут Шен був єдиним тренером, який перемагав і на чемпіонаті Європи (1972) і на чемпіонаті світу (1974). Його успіх повторив іспанець Вісенте Дель Боске – найтитолованіший тренер світу, адже є переможцем престижних турнірів як на рівні збірних, так і клубів: чемпіон світу (2010), чемпіон Європи (2012), бронзовий призер Кубка Конфедерацій (2009) – зі збірною Іспанії; володар Ліги Чем-

піонів УЄФА (1999/2000 і 2001/2002), Суперкубка УЄФА (2002) та Міжконтинентального Кубка (2002) – з мадридським “Реалом”.

Жоден тренер не був учасником трьох фінальних турнірів. У двох розіграшах брали участь більше десяти фахівців, з яких найбільше матчів провели: по 11 – німці Берті Фогтс (1992, 1996) і Йоахім Льов (2008, 2012), по 10 – швед Ларс Лагербек (2000 і 2004 – спільно з Томмі Сьодербергом, 2008), бразилець Луїс Феліпе Сколарі (2004, 2008 – на чолі збірної Португалії), по 9 – голландці Рінус Міхелс (1988, 1992) і Гус Хіддінк (1996, 2008 – з Росією), німець Отто Рехагель (2004 і 2008 – з Грецією).

Німецькі тренери Зепп Піонтек та Отто Рехагель, а також португалець Фернанду Сантуш очолювали на Євро нерідні для себе країни – відповідно Данію (1984 – півфіналіст, 1988 – не вихід з групи), Грецію (2004 – чемпіон; 2008 – не вихід з групи) і знову ж Грецію (2012 – чвертьфіналіст). Ще три фахівці були на чолі двох різних збірних: голландці Гус Хіддінк (1996 – Голландія, 2008 – Росія) і Дік Адвокат (2004 – Голландія, 2012 – Росія), а також найдовше перебував на посаді тренера в історії Євро італієць Джованні Трапаттоні (2004 – Італія, 2012 – Ірландія).

Як гравець і як тренер найбільшого успіху на Євро досягли: німецький захисник Берті Фогтс (1972 – чемпіон, 1976 – фіналіст і 1992 – фіналіст, 1996 – чемпіон), італійський голкіпер Діно Дзофф (1968 – чемпіон, 1980 – 4-те місце і 2000 – фіналіст), німецький захисник Франц Беккенбауер (1972 – чемпіон, 1976 – фіналіст і 1988 – півфіналіст), голландський півзахисник Франк Райкаард (1988 – чемпіон, 1992 – півфіналіст і 2000 – півфіналіст), португальський півзахисник Паулу Бенту (2000 – півфіналіст і 2012 – півфіналіст).

Найбільше матчів у якості гравця і тренера на рахунку Лорана Блана (Франція) – 17 (13-гравець + 4-тренер); у Франка Райкаарда (Голландія) – 14 (9+5); Діно Дзофф (Італія) – 13 (7+6), Берті Фогтс (Німеччина) – 13 (2+11).

Найбільше матчів у фінальних турнірах Євро обслуговував шведський арбітр Андерс Фріск – 8 (1996–1, 2000–3 у т. ч. фінал, 2004–4); по 6 ігор – італієць П’ерлуїджи Колліна (2000–3, 2004–3), німець Маркус Мерк (2000–3, 2004–3 у т. ч. фінал), словак Любош Міхел (2004–3, 2008–3).

За всю історію Євро у кваліфікаційному турнірі брали участь 58 національних збірних команд. У фінальних турнірах змагалися 31, з яких найбільше разів Німеччина (ФРН – 11 (1972–2012 рр.)), Голландія та Іспанія – по 9 учасників; німецька команда є рекордсменом за кількістю набраних очок – 79 та найбільш результативною – 65 голів. У кожному фінальному турнірі дебютувала хоча б одна збірна, а найбільше новачків було в 1996 р.: Чехія, Туреччина, Росія, Хорватія, Швейцарія та Болгарія. Дебютанти останніх років: 2000 – Норвегія і Словенія, 2004 – Латвія, 2008 – Австрія і Польща. Незважаючи на славні традиції українського футболу, саме в 2012 р. збірна України вперше стала учасником фінального турніру Євро (єдиний дебютант).

Однак помітний слід залишили за собою українські футболісти, виступаючи в складі збірної СРСР, яка шість разів змагалася у фінальних турнірах Євро (16 матчів: 7 перемог, 4 нічий, 5 поразок, голи – 18:16): 1960 – чемпіон Європи, 1964 – віце-чемпіон, 1968 – четверте місце, 1972 – віце-чемпіон, 1988 – віце-чемпіон, 1992 – не вихід з групи (збірна СНД).

Описуючи гравців збірної СРСР у фінальних турнірах Євро, враховано футболістів, які народилися на території Української РСР або виступали за часів СРСР в офіційних змаганнях за українські команди (клуби).

У 1960 р. таких гравців було троє. Два гравці київського “Динамо”, уродженці РРФСР: Юрій Войнов (зіграв у двох матчах) та Юрій Ковальов, який на поле не вихо-

див, як і Володимир Маслаченко (народився на Дніпропетровщині) з московського “Локомотива”.

У 1964 р. у складі збірної Радянського Союзу були два уродженці Української РСР, які виступали за московські клуби: Едуард Мудрик (“Динамо”) – зіграв у двох матчах та Едуард Дубінській (ЦСКА) – на поле не виходив.

На турнірі 1968 року таких гравців було вже шестеро з двох команд: 4 – з київського “Динамо” та 2 – з московського ЦСКА. У двох матчах зіграли Юрій Істомін і Володимир Капличний (обидва – ЦСКА) та Анатолій Бишовець з “Динамо”. У заявці були, але на поле не виходили Володимир Мунтян, Володимир Левченко та Євген Рудаков (уродженець Москви).

Як відомо, починаючи з кінця 60-х рр. український футбол став домінуючим у Радянському Союзі. Наприклад, з 1966 р. за наступні 25 років українські клуби здобули більше 30 трофеїв (15 титулів чемпіона СРСР, 12 Кубків країни, 5 Суперкубків країни), відповідно до збірної СРСР почали запрошувати представників “нашого” футболу. Хоча характерним є той факт, що при рівності перевагу віддавали футболістам Москви.

Однак у наступних двох розіграшах першу скрипку відігравали українці. На Євро-72 українців було вже 11 (з 18-ти в заявці), на Євро-88 – 12 (з 20-ти). Примітно, що в цих турнірах у складі збірної СРСР авторами забитих м’ячів (їх було 8) були шість гравців з Української РСР (на їх рахунку 7 голів) та один представник Білоруської РСР. Крім того, п’ять футболістів за різними версіями входили до символічної збірної турніру: 1972 – Євген Рудаков, 1988 – Олег Протасов, Василь Рац, Олег Кузнецов та Олексій Михайличенко. А очолювали ці команди українські спеціалісти: 1972 – Олександр Пономарьов; 1988 – Валерій Лобановський.

Представництво на Євро-72: п’ять гравців київського “Динамо”: Євген Рудаков і Віктор Колотов – уродженці РРФСР, Володимир Трошкін (усі зіграли по дві гри), Віктор Матвієнко і Володимир Мунтян (на поле не виходили), Анатолій Коньков (дві гри, 1 гол) – “Шахтар” Донецьк, Володимир Онищенко (дві гри) – “Зоря” Луганськ, Едуард Козинкевич (одна гра) – “Карпати” Львів, а також учасники Євро-68 армієць Юрій Істомін і Володимир Капличний (по дві гри) та запасний голкіпер Володимир Пільгуй (на поле не виходив) із московського “Динамо” – уродженець Дніпропетровська. У фінальному матчі Євро-72 зіграли сім “наших” гравців, шість з яких вийшли в основному складі.

Представництво на Євро-88: 11 гравців київського “Динамо”: Олег Протасов (2 голи), Олексій Михайличенко (1 гол), Василь Рац (1 гол), Олександр Заваров – по 5 ігор, Геннадій Литовченко (1 гол), Ігор Беланов, Анатолій Дем’яненко, Олег Кузнецов – по 4, Володимир Безсонов – 3, Сергій Балтача і Віктор Чанов – по 1, а також Віктор Пасулько – “Спартак” Москва (дві гри, 1 гол) та Іван Вишневецький з дніпропетровського “Дніпра” (на поле не виходив), уродженець РРФСР. Цікавим фактом є те, що в першому матчі проти збірної Голландії (1:0) у стартовому складі збірної СРСР вийшло 9 гравців київського “Динамо” (!), а в іншій грі групового турніру – проти Англії (3:1) – у заявці було 12 українських футболістів з 16-ти (!). Слід додати, що в кожному з п’яти матчів на Євро-88 за збірну СРСР зіграли не менше восьми українських гравців, а у фіналі таких було дев’ятеро, сім з яких – в основному складі.

Кваліфікаційний турнір Євро-1992 розпочинала ще збірна СРСР, а ось у фінальному турнірі вже зіграла об’єднана команда СНД, яку теж очолював наш земляк Анатолій Бишовець та в складі якої було чимало українців: Олексій Михайличенко і Олег Кузнецов (обидва – “Глазго Рейнджерс” Шотландія), Віктор Онопко (“Спартак” Москва, Росія), Андрій Канчельскіс (“Манчестер Юнайтед” Англія), Ігор Доброволь-

ський (“Серветт” Женева, Швейцарія) – по 3 гри, Сергій Юран (“Бенфіка” Лісабон, Португалія) та єдиний представник київського “Динамо” Ахрік Цвейба – по 2 гри, Володимир Лютий (“Дуйсбург” Німеччина) – 1. Характерно, що капітаном команди був О. Михайличенко, який є рекордсменом збірної СРСР (СНД) за кількістю зіграних матчів у фінальних турнірах Євро – 8 ігор (1988–5, 1992–3).

Як відомо, з розпадом СРСР колишні республіки стали незалежними державами, утворилося 15 нових збірних команд, кожна з яких пішла своїм шляхом. Десять з них, а згодом і Казахстан (з 2002 р.) виступають під егідою УЄФА. До слова, з колишнього СРСР учасниками континентального форуму були тільки Росія – 4 рази: 1996, 2004, 2008 (півфіналіст) і 2012 (тричі – не вихід з групи), Латвія (2004 – не вихід з групи) і Україна (2012 – не вихід з групи). За крок до виходу у фінальну частину Євро зупинялися Україна (2000) та Естонія (2012). Ще чотири збірні змагаються під егідою Азіатської Футбольної Конфедерації (АФК) – Киргизстан, Таджикистан, Туркменістан (учасник фінального турніру Кубка Азії 2004 р. – не вихід з групи, срібний призер Кубка Виклику АФК 2010 і 2012 рр.), а також Узбекистан (переможець футбольного турніру Азійських Ігор 1994 р., 5-разовий учасник фінальних турнірів Кубка Азії; кращий результат – четверте місце 2011 р.), чия збірна є найбільш успішною з вищезгаданого квартету.

Слід звернути увагу на той факт, що вже за часів незалежності України, ряд уродженців Української РСР, через різні причини, прийняли пропозицію і почали виступати за збірну Росії: на Євро-1996 – Юрій Нікіфоров, Віктор Онопко, Ілля Цимбалар, Ігор Добровольський та Андрій Канчельскіс; на Євро-2004 – Андрій Каряка та Євген Алдонін, на Євро-2008 – Сергій Семак. Один українець захищав кольори і збірної Латвії на Євро-2004 – Мар’ян Пахарь.

Кілька футболістів були учасниками фінальних турнірів Євро, будучи на той момент гравцями українських клубів:

➤ Євро-2004 (6 гравців) – з “Динамо” – Єрко Леко (Хорватія), Маріс Верпаковскіс (Латвія) і Георгі Пеев (Болгарія), з “Шахтаря” – Даріо Срна (Хорватія) і Предраг Пажин (Болгарія), а також Валентин Лобаньов (Латвія) з “Металурга”;

➤ Євро-2008 (3 гравці) – з “Шахтаря” – Даріо Срна (Хорватія), Разван Рац (Румунія) і Маріуш Левандовській (Польща);

➤ Євро-2012 (8 гравців) – з “Шахтаря” – Даріо Срна, Едуардо да Сілва (обидва – Хорватія) і Томаш Хюбшман (Чехія), з “Дніпра” – Іван Стрініч, Нікола Калініч (обидва – Хорватія), Ян Лаштутка (Чехія), з “Динамо” – Огнен Вукоевіч, Ніко Краньчар (обидва – Хорватія).

➤ Всього разом – 17 гравців: 8 представляло “Шахтар” Донецьк, 5 – “Динамо” Київ, 3 – “Дніпро” Дніпропетровськ, 1 – “Металург” Запоріжжя.

За свою історію збірна України була учасником чотирьох розіграшів Чемпіонату Європи. Дебютний матч євротурніру, і загалом 15-й у своїй історії, українці зіграли 7 вересня 1994 р. в Києві, поступившись литовцям (0:2). Наступний матч відбіркового турніру (12 жовтня) українці звели внічию з Словенією (0:0), а першу перемогу здобули в третьому поєдинку, 13 листопада того ж року над Естонією (3:0; автори голів: С.Коновалов, У.Кірс – автогол, Т.Гусейнов).

Як видно з таблиці 2, найближче до виходу у фінальну частину Євро наша збірна була в 2000 р., поступившись першим місцем в групі діючим чемпіонам світу – французам, з якими двічі зіграли внічию (0:0), та випередивши росіян, яких у Києві було обіграно (3:2; автори голів: С.Попов, С.Скаченко, С.Ребров / Є.Варламов, В.Онопко), у Москві – зафіксована нічия (1:1; автори голів: А.Шевченко / В.Карпін). Загалом за весь груповий турнір збірна України не програла жодного матчу (з десяти

зіграних). Однак у плей-оф несподівано поступилася за сумою двох матчів збірній Словенії: 1:2 (автори голів: А.Шевченко / З. Заховіч, М.Ачімовіч) і 1:1 – у Києві (автори голів: С.Ребров / М.Павлін).

Таблиця 2

Виступи збірної України у відбіркових циклах чемпіонатів Європи (1996–2008)

Євро-1996 (Група 4)	Очки	Євро-2000 (Група 4)	Очки
Хорватія	23	Франція	21
Італія	23	Україна	20
Литва	16	Росія	19
Україна	13	Ісландія	15
Словенія	11	Вірменія	8
Естонія	0	Андорра	0
Євро-2004 (Група 6)	Очки	Євро-2008 (Група В)	Очки
Греція	18	Італія	29
Іспанія	17	Франція	26
Україна	10	Шотландія	24
Вірменія	7	Україна	17
Північна Ірландія	3	Литва	16
		Грузія	10
		Фарери	0

Цікавинкою відбіркових етапів є те, що у двох випадках з чотирьох переможців групи, у якій виступала збірна України – а це Франція (2000) і Греція (2004) – згодом перемагали в континентальній першості.

Між тим ішла вперта боротьба за право прийняти Євро-2012. 8 листопада 2005 р. комітет УЄФА провів перший етап відбору, після якого кількість заявок була зменшена з п'яти до трьох: Італія – 11 голосів, Хорватія / Угорщина – 9, Польща / Україна – 7, Туреччина – 6, Греція – 2.

Згодом, а саме 18 квітня 2007 р. в Кардіффі (Уельс), було оголошено і переможця. У голосуванні взяли участь 12 осіб (членів Комітету УЄФА): Мішель Платіні (Франція), Герхард Майер-Форфельдер (Німеччина), Сенеш Ерзік (Туреччина), Пер-Равно Омдаль (Норвегія), Анхель Марія Вільяр Льона (Іспанія), Джеффри Томпсон (Англія), Меттью Спренгерс (Голландія), Маріос Лефкарітіс (Кіпр), Джозеф Міфсуд (Мальта), Жилберту Мадаїл (Португалія), Мірча Санду (Румунія) і В'ячеслав Колосков (Росія); не мали права голосу – Франко Каррара (Італія) та Григорій Суркіс (Україна). Його результати (Фінальний раунд; перший тур): Польща / Україна – 8 голосів, Італія – 4, Хорватія / Угорщина – 0.

Отже, Польща і Україна (спільна заявка) – господарі фінального турніру чемпіонату Європи 2012 року.

14 грудня 2009 р. у Києві був представлений офіційний логотип Євро-2012 (його автор – португальський художник-дизайнер Елдер Помбінью).

7 лютого 2010 р. у Варшаві відбулося жеребкування відбіркового турніру. Його провели видатні постаті українського та польського футболу: Андрій Шевченко й Олег Блохін та Збігнев Бонек й Анджей Шармах. 51 національна збірна були розподілені на 9 груп: шість груп по 6 команд і три групи по 5 команд. Відбіркового турніру стартував 11 серпня матчем групи С (Естонія – Фарери – 2:1). Вирішальні матчі пройшли: у групах – 11 жовтня, плей-оф – 11 і 15 листопада 2011 р. До фінального турніру вийшли дев'ять переможців груп та одна найкраща збірна серед тих, що зайняли друге місце;

ще вісім команд (із тих, що посіли другі місця в групах) за сумою двох матчів розіграли ще чотири путівки в стикових матчах (всього 16 команд-учасників).

Таблиця 3

Відбірковий турнір чемпіонату Європи 2012 року

Група А	Очки	Група В	Очки	Група С	Очки
Німеччина	30	Росія	23	Італія	26
Туреччина	17	Ірландія	21	Естонія	16
Бельгія	15	Вірменія	17	Сербія	15
Австрія	12	Словаччина	15	Словенія	14
Азербайджан	7	Македонія	8	Північна Ірландія	9
Казахстан	4	Андорра	0	Фарери	4
Група D		Група E		Група F	
Франція	21	Голландія	27	Греція	24
Боснія і Герцеговина	20	Швеція	24	Хорватія	22
Румунія	14	Угорщина	19	Ізраїль	16
Білорусь	13	Фінляндія	10	Латвія	11
Албанія	9	Молдова	9	Грузія	10
Люксембург	4	Сан-Маріно	0	Мальта	1
Група G		Група H		Група I	
Англія	18	Данія	19	Іспанія	24
Чорногорія	12	Португалія	16	Чехія	13
Швейцарія	11	Норвегія	16	Шотландія	11
Уельс	9	Ісландія	4	Литва	5
Болгарія	5	Кіпр	2	Ліхтенштейн	4
<i>Плей-оф (11 і 15 листопада 2011 р.)</i>					
○ Туреччина – Хорватія – 0:3 і 0:0		○ Естонія – Ірландія – 0:4 і 1:1			
○ Чехія – Чорногорія – 2:0 і 1:0		○ Боснія і Герцеговина – Португалія – 0:0 і 2:6.			

Примітка: кращими бомбардирами кваліфікації стали Клас-Ян Хюнтелар (Голландія) – 12 голів, Мірослав Клозе (Німеччина) – 9, Давід Вілья (Іспанія) та Мікаель Форселл (Фінляндія) – по 7;

> жирним виділено збірні команди, які потрапили до фінальної частини Чемпіонату Європи.

Водночас 16 листопада 2010 р. у Варшаві був представлений офіційний талісман чемпіонату, розробкою якого займалася компанія Warner Brothers – брати-близнюки Славек (у білій формі з номером 20) і Славко (у жовтій формі з номером 12).

Жеребкування фінального турніру, а також презентація офіційного м'яча (Adidas Tango 12) Євро-2012 пройшли 2 грудня 2011 р. в Києві.

Матч-відкриття відбувся 8 червня у Варшаві за участю збірних Польщі та Греції (1:1), фінал – у Києві. Всього на Євро-2012 було зіграно 31 матч, у якому було забито 76 голів: 15 ігор приймала Польща, 16 – Україна.

Згідно із статистичними даними, зі своїми суперниками по групі на Євро українська збірна зустрічалася 14 разів, у яких було здобуто тільки 2 перемоги при 5 нічиїх і 7 поразках, співвідношення голів – 7:18. Протистояння: проти Швеції – 4 гри: 1 перемога, 2 нічиї і 1 поразка, голи – 2:2 (автори голів: С.Назаренко, М.Девіч); Франції – 6: +0=3–3, 3:9 (автори голів А.Воронін, А.Шевченко, А.Тимошук); Англії – 4: +1=0–3, 2:7 (автори голів: А.Шевченко, С.Назаренко). Характерно, що для тренера збірної України Олега Блохіна, який є рекордсменом збірної СРСР за кількістю зіграних матчів (112) і забитих голів (42), це був перший подібний турнір. Як гравець О.Блохін у фінальних частинах чемпіонатів Європи не зіграв жодного матчу.

Таблиця 4

Фінальний турнір чемпіонату Європи 2012 року

Груповий турнір (8–19 червня) *										
Група А	Результати матчів				І	В	Н	П	Голи	О
1. Чехія	⚽	2:1	1:4	1:0	3	2	0	1	4:5	6
2. Греція	1:2	⚽	1:0	1:1	3	1	1	1	3:3	4
3. Росія	4:1	0:1	⚽	1:1	3	1	1	1	5:3	4
4. Польща	0:1	1:1	1:1	⚽	3	0	2	1	2:3	2
Група В										
1. Німеччина	⚽	1:0	2:1	2:1	3	3	0	0	5:2	9
2. Португалія	0:1	⚽	3:2	2:1	3	2	0	1	5:4	6
3. Данія	1:2	2:3	⚽	1:0	3	1	0	2	4:5	3
4. Голландія	1:2	1:2	0:1	⚽	3	0	0	3	2:5	0
Група С										
1. Іспанія	⚽	1:1	1:0	4:0	3	2	1	0	6:1	7
2. Італія	1:1	⚽	1:1	2:0	3	1	2	0	4:2	5
3. Хорватія	0:1	1:1	⚽	3:1	3	1	1	1	4:3	4
4. Ірландія	0:4	0:2	1:3	⚽	3	0	0	3	1:9	0
Група D										
1. Англія	⚽	1:1	1:0	3:2	3	2	1	0	5:3	7
2. Франція	1:1	⚽	2:0	0:2	3	1	1	1	3:3	4
3. Україна	0:1	0:2	⚽	2:1	3	1	0	2	2:4	3
4. Швеція	2:3	2:0	1:2	⚽	3	1	0	2	5:5	3

1/4 фіналу (21–24 червня):

- Варшава: Чехія – Португалія – 0:1
- Донецьк: Іспанія – Франція – 2:0
- Гданськ: Німеччина – Греція – 4:2
- Київ: Англія – Італія – 0:0, пенальті – 2:4

1/2 фіналу (27–28 червня):

- Донецьк: Португалія – Іспанія – 0:0, пенальті – 2:4
- Варшава: Німеччина – Італія – 1:2

Фінал (1 липня):

- Іспанія – Італія – 4:0 (голи: Д.Сільва 14, Ж.Альба 41, Ф.Торрес 84, Х.М.Мата 88).

Примітка: * – команди групи А та С свої матчі провели в Польщі (відповідно Варшава – “Національний стадіон” / Вроцлав – “Міський стадіон” та Гданськ – “ПГЕ Арена Гданськ” / Познань – “Міський стадіон”), команди В та D – в Україні (Харків – ОСК “Металіст” / Львів – “Арена Львів” та Київ – НСК “Олімпійський” / Донецьк – “Донбас-Арена”);

> кращими бомбардирами фінальної стадії стали Фернандо Торрес (Іспанія) – володар Золотої бутси, Маріо Балотеллі (Італія), Маріо Гомес (Німеччина), Кріштіану Роналду (Португалія), Алан Дзагоев (Росія), Маріо Манджукіч (Хорватія) – всі по 3 голи;

> кращими асистентами Євро стали Андрій Аршавін (Росія), Стівен Джеррард (Англія), Месут Озіл (Німеччина) і Давід Сільва (Іспанія) – всі по 3 голюві передачі;

> жирним виділено збірні команди, які виходили до наступного етапу.

Напередодні Євро національна команда провела три контрольні поєдинки: проти Естонії (3:0), Австрії (2:3) та Туреччини (0:2).

На Євро-2012 збірна України теж зіграла три поєдинки, в одному перемігши і в двох зазнавши поразки, тобто вибувши зі змагань на стадії групового турніру. 11 червня, у Києві, проти Швеції (2:1; автори голів: А.Шевченко-2 / З.Ібрагімович), 15 і 19 червня, у Донецьку, з Францією (0:2; автори голів: Ж.Менез, Й.Кабай) й Англією (0:1; автор голу: В.Руні). Слід додати, що за всю свою історію збірна України в Донецьку не

виграла жодного матчу. Для порівняння у Львові в усіх семи матчах команда незмінно перемагала.

Склад національної збірної України на Євро-2012:

Воротарі: №1 Максим Коваль (1 гра / 2 пропущені голи), №12 Андрій П'ятов (29/30), №23 Олександр Горяїнов (2/1).

Захисники: №2 Євген Селін (9 ігор / 1 гол), №3 Євген Хачеріді (14/0), №5 Олександр Кучер (29/1), №13 В'ячеслав Шевчук (21/0), №17 Тарас Михалик (29/0), №20 Ярослав Ракицький (18/3), №21 Богдан Бутко (11/0).

Півзахисники: №4 Анатолій Тимошук (119/4), №6 Денис Гармаш (6/0), №8 Олександр Алієв (28/6), №9 Олег Гусев (75/12), №11 Андрій Ярмоленко (23/8), №14 Руслан Ротань (59/6), №18 Сергій Назаренко (53/12), №19 Євген Коноплянка (22/5).

Нападники: №7 Андрій Шевченко (111/48), №10 Андрій Воронін (74/8), №15 Артем Мілевський (49/8), №16 Євген Селезньов (29/5), №22 Марко Девіч (24/2).

Представництво по командах: "Динамо" Київ – 9 гравців, "Шахтар" Донецьк – 6, "Дніпро" Дніпропетровськ – 2, "Металіст" Харків, "Ворскла" Полтава, "Іллічівець" Маріуполь, "Таврія" Сімферополь, а також "Динамо" Москва (Росія) і "Баварія" Мюнхен (Німеччина) – по 1.

Гравці-рекордсмени національної збірної України (після Євро-2012):

➤ за кількістю зіграних матчів: Анатолій Тимошук (півзахисник) – 119 ігор (роки виступів – 2000–...), Андрій Шевченко (нападник) – 111 (1995–2012), Олександр Шовковський (воротар) – 92 (1994–...; 76 пропущених голів), Сергій Ребров (нападник) – 75 (1992–2006), Олег Гусев (півзахисник) – 75 (2003–...), Андрій Воронін (нападник) – 74 (2002–2012), Андрій Гусін (півзахисник) – 71 (1993–2006), Андрій Воробей – 68 (2000–2008). Серед воротарів Андрій П'ятов – 29 (2007–...; 30), Олег Суслов – 12 (1994–1997; 15), Віталій Рева – 9 (2001–2003; 10);

➤ найкращі бомбардири: Андрій Шевченко (нападник; 1995–...) – 48 голів, Сергій Ребров (нападник; 1992–2006) – 15, Сергій Назаренко (півзахисник; 2003–...) і Олег Гусев (півзахисник; 2003–...) – по 12, Андрій Гусін (півзахисник; 1993–2006) і Андрій Воробей (нападник; 2000–2008) – по 9;

➤ капітани команди: Андрій Шевченко (нападник; 1995–...) – 58 ігор, Олег Лужний (захисник; 1992–2002) – 39, Анатолій Тимошук (півзахисник; 2000–...) – 26, Юрій Калітвінцев (півзахисник; 1995–1999) і Олександр Головка (захисник; 1995–2004) – по 13, Олександр Шовковський (воротар; 1994–...) – 12;

➤ за кількістю зіграних матчів (усі тренери): Олег Блохін (2003–2007, 2011–...) – 62, Йозеф Сабо (1994, 1996–1999) – 34, Олексій Михайличенко (2008–2009) – 21, Леонід Буряк (2002–2003) – 19, Валерій Лобановський (2000–2001) – 18; Олег Базилевич (1993–1994) – 11, Юрій Калітвінцев (2010–2011) – 8, Анатолій Коньков (1995) – 7, Мирон Маркевич (2010) – 4, Віктор Прокопенко (1992) – 3, Микола Павлов і Володимир Мунтян (тимчасові, 1994) – 2, Микола Павлов і Леонід Ткаченко (тимчасові, 1992) – 1; всього 13 фахівців.

Зауважимо, що в минулому на території нашої держави відбувся ряд міжнародних турнірів. У 1980 р. – XXII Літні Олімпійські ігри пройшли в Москві, проте шість матчів групового турніру та один з чвертьфіналів – на Республіканському стадіоні в Києві. Втретє поспіль радянські футболісти (під керівництвом Костянтина Бескова) здобули бронзові нагороди, обігравши в матчі за третє місце Югославію (2:0; автори голів: Х.Оганесян, С.Андреев). У тій команді виступали п'ятеро уродженців Української РСР: Сергій Балтача та Володимир Безсонов з київського "Динамо", Володимир Пільгуй – "Динамо" Москва, Сергій Шавло – "Спартак" Москва, а також

Сергій Андреев з ростовського СКА, який став кращим бомбардиром (5 голів) олімпійського футбольного турніру. У 1984 р. – Чемпіонат Європи (U-18) пройшов у СРСР, а матчі однієї з груп приймав Київ; сама збірна (тренер – Анатолій Бишовець) посіла друге місце, програвши у фіналі угорцям (0:0, пенальті – 2:3).

Уже в ХХІ ст., а саме в 2009 р. офіційний міжнародний турнір приймала Україна – Чемпіонат Європи серед U-19 (матчі пройшли в Донецьку і Маріуполі). Збірна України (тренер – Юрій Калітвінцев) стала чемпіоном Європи, здолавши у фіналі збірну Англії (2:0), а Кирила Петрова (тоді футболіста київського “Динамо”, нині – криворізького “Кривбасу”) було визнано кращим гравцем цих змагань.

Висновки

1. Встановлено, що найбільш успішнішими командами на Євро були національні збірні Німеччини (ФРН), Іспанії, СРСР та Франції, чії гравці є найтитолованішими та авторами більшості рекордів турніру.

2. Українські футболісти, виступаючи в складі збірної СРСР, залишили за собою помітний спортивний внесок, а в 1972 р. і особливо 1988 р. зіграли ключову роль у досягненні успіху на чемпіонаті Європи.

3. Національна збірна України за всю свою історію чотири рази була учасником відбіркових циклів, але жодного разу не змогла потрапити до фінального турніру. У 2012 р. припав дебют у фінальних турнірах і це наразі є кращим досягненням нашої футбольної команди на Чемпіонатах Європи. За цей період збірна України зіграла 45 матчів, у яких здобула 17 перемог, 13 нічий та 15 разів поступилася, співвідношення голів – 58:52.

1. Карман Ю. В. 117 шагов к признанию. Все матчи сборной Украины: История. Статистика. Комментарии [Текст]: документ-повесть / Ю. В. Карман. – К. : Освітня книга, 2006. – 288 с.
2. Футбол : довідник / упоряд. Р. В. Дмитрів. – Івано-Франківськ : Плай, 2006. – 352 с.
3. Режим доступу : <http://www.footballcity.ru/1336-chempionat-evropi.html>.
4. Режим доступу : http://www.kick-off.by/uefa_euro.htm.
5. Режим доступу : http://wildstat.ru/p/41/ch/EUR_EC_2012_F.

Рецензент: канд. наук з фіз. вих., доц. Лешак О. М.

УДК 796.12

ББК 74.87

Ірина Татарчук, Ганна Презлята

ЗАРОДЖЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ВЕТЕРАНСЬКОГО СПОРТИВНОГО РУХУ В УКРАЇНІ

У статті окреслено історичні аспекти зародження ветеранського руху у світі та розкрито соціальні передумови становлення спорту ветеранів в Україні.

В Україні рух ветеранів фізичної культури та спорту почав формуватися на початку 90-х років ХХ ст., який сьогодні налічує понад 28 тис. активних учасників. Результати дослідження показали, що віковий діапазон учасників руху ветеранів фізичної культури та спорту в Україні становить від 25 до 90 років. До основних мотивів, що спонукають доросле населення до участі у ветеранському спорті, відносяться: зміцнення здоров'я, потреба в руховій активності та активне дозвілля.

Ключові слова: спортивний рух України, спорт ветеранів.

В статье очерчены исторические аспекты зарождения ветеранского движения в мире и раскрыты социальные предпосылки становления спорта ветеранов в Украине.